

מסופריה המובהקים. ברם, אני הייתי עד לכמה וכמה חזיונות פלאים בנידון כוח הזכרון של אבא ושוב לא התפלאתי על העובדה שסיפר לי קרובי.

אין לשער את רוחב ידיעותיו בגיאוגרפיה. תמהני אם נמצאו דוגמתו בקיאים בשבילי הארץ אפילו בין גדולי המומחים למקצוע זה. שום נקודה בכדור העולם לא נתעלמה ממנו. אף המקומות הקטנים ביותר, פינות נידחות, ישובים זעירים, מדברות שוממים, אף הפעוטים שביאורות, נחלים, אגמים, הרים, עמקים וכיוצא בהם היו נהירים לו בכל פרטיהם, פרטי אזוריהם, פרטי אקלים, פרטי מסלולים, פרטי אוכלוסיות. המפות הרגילות לא הספיקו לו והיה קובל על אי-הדיוק שבהן — הן נפסלו בעיניו על ליקוי כלשהוא בנוגע לממדים — והשתדל עד מקום שידו מגעת לרכוש לו מפות מדעיות וביחוד צבאיות שנתפרסמו על-ידי מוסדות לקרטוגרפיה, מפות מיוחדות לכל חבל ומחוז, מפות מיוחדות לכל קריה וכרך, שהיה משטיחן על-גבי הרצפה מעיין בהן עד שנעשה בקי בדרכים המתקנות שבמדינות, לרבות גם כבישי אוטומובילים, וברחובותיהן של העיירות הגדולות.

בקי היה אף ברובי מסילות-הברזל שבעולם, בתחנותיהן ובזמני המסעות בסידוריהם. לדוגמה, הוא ידע בעל-פה את ספר המסעות של כל מסילות-הברזל ברוסיה, בגרמניה, בצרפת ובאנגליה. זכורני, כשסיפרתי לו על איזה מקרה שקרני בדרך נסיעתי ממוסקבה לאודיסה, שאלני מתי יצאתי את העיר, וכשהודעתי לו את היום (יום חמישי) ואת השעה, הירהר קצת ואמר: ובכן, נסעת באחרונה רבע שעה כ"פריץ", לאמור, הרכבת נתרקנה מיהודים וישיבתך בה היתה בהרחבה, שכן מסע זה מגיע לאודיסה ביום ששי עם חשכה, כרבע שעה לאחר השקיעה... כשניסיתי מתוך מבוכה לפקפק בדבריו, שמא עלול הוא להיכשל בטעות קלה, עמד ומנה את התחנות הראשיות שבין מוסקבה ואודיסה ועמן את פרשת הזמנים המקבילים אליהן, ואחר הוציא מן הארון את הספר של לוחות המסעות ("ספוטניק"), כדי לבחון את עצמו, אם נכונים דבריו בכל דיוקיהם. עיינתי בלוחות ובעל-כרחי הודיתי לו שלא טעה אף בפרט אחד, ולא נשתיירה לי אלא תשובה גנובה, אמתלה קלושה: טעיתי בזמן השקיעה.

הסופר ש. סטופניצקי כתב ב"מאמענט" הנרשאי: כמה וכמה מיהודי לובלין שהתעתדו לנסוע לאמריקה, היו מטרידים את רבם בשאלות: מתי האניות מפליגות מהמבורג ומתי מברמן ומתי משרבורג וכדומה. הוא השיב להם על-פי הרשום בזכרונו תשובות מפורטות ומדויקות, אלא שהיה רגיל להוסיף ולמנות את סדר הפלגותיהן של האניות במשך עשר השנים האחרונות...

יתור זה של ידיעות שלא לצורך מגלה לנו את תכונת לימודיו וביותר את הקו האפייני של תשוקתו לדעת. אף בידיעות והבחנות שימושיות לא הקפיד על תועלתן המעשית והן היו חביבות עליו כאילו הן חכמות עיוניות שאינן מפסידות את ערכן משבטל שימושן, כאילו שכר ידיעה — ידיעה, ושכר הבחנה — הבחנה. מתוך תיאבון לדעת, דעת בחינת מטרה לעצמה, סיגל לעצמו בהרבה מקצועות מידות גדושות של ידיעות, שלא היה לו שום צורך בהן. לדוגמה, בקי היה ברחובות ברכים של הרבה ארצות, אף-על-פי שלא עבר בהן ולא נתכוון מימיו לנסוע לשם. זכורני, כשסיפרתי לו על ביקורי בבית אחד מבני משפחתנו בניו-יורק, נשאלתי כיצד נסעתי ובאתי מהאכסניה שלי למקום-מגוריו של זה, ותיכף לתשובתי חייך

תופסים את דברי; היתכן שתלמידי אוניברסיטה, קל-יחומר לדוקטורים, מלומדים מאיזה מקצוע שהוא, לא יהיו יודעים פרק במתימטיקה העליונה ובמדעי-הטבע, בפיסיקה, כימיה, רפואה? קשה היה לו לשער שמצויים אוכלוסים גדולים של עמ"י ארץ ומעוטי-תורה, כשם שקשה היה לו לשער את מציאותם והיותם של אפיקורסים ופושעים בישראל.

אף לא עלה כלל על דעתו, שההשכלה עלולה לערער את האמונה ולהתיש כוחה של יראת שמים. אדרבא — היה נוהג לומר — יותר שאנו שוקדים על חכמת השיעורים ועל חכמות הטבע, הרי יותר מתגלים לנו פלאי עולמו של הקדוש-ברוך-הוא בחינת "מה רבו מעשיך ד'". לפיכך התנגד בכל תוקף לתשוקתי העזה לילך וללמוד באחת הישיבות. "הרי אין מלמדים בהן דברי מדע, וסופך לחזור משם בור בחכמות העולם; גם אני לא למדתי בישיבות, אלא בבית אבא".

בנידון זה ודאי שהיה אדם מופלא, מן המסולתים שבגאוני ישראל, יוצא מכלל רובי הרבנים בני זמנו: טיפוס רמב"ם בדורנו האחרון.

ודאי שבין כשרונותיו הרבים התבלט ביותר כלפי חוץ כוח הזכרון שלו, חזון הפלאים של בקיאותו בים התלמוד ובכמה מקצועות המדע, אבל בעיקרו היה חריף ועמקן, בעל תפיסה מהירה ובעל הבנה יסודית, הנוקבת וחודרת עד תמציתו של דבר. עם שהיה חס גם על קליפות ונובלות של חכמה וחושש לאבדן, ביחוד כשהן נקנות בכדי ושמירתן מאליה, היה איזמל שכלו החד מבקיע אותן בנעיצה אחת ומחשף את הגרעין. לאמור, הוא ניצול מענשו של "צנא דמלי ספרי", ניצול מסכנתה של בקיאות יתירה שמצויה להאחיל ולהאפיל בעודף חמריה על הגיונם הפנימי של אלו, ניצול מסכנתה של חכמה בחינת קופה של רוכלים או חנות מיוזנת — לפי שחריפותו גברה על בקיאותו, לאמור, לפי שבקיאותו המפליאה בטלה לגבי כוח חידושו הגאוני, נבלעה ונתמזגה באיכותו וטיבו של זה.

לפי כשרונותיו ולפי חינוכו היה אבי בעל אופי שכלתני, אבל לא היה בטול כולו מעולם החזון והפיוט. הוא מצא ענין רב לא רק באמנות הספרות, אלא אף באמנות האדריכלות (כשהיה בוינה, בדרכו לארץ-ישראל, ביקר את בתי-השכיות שבעיר זו ובשנברון הסמוכה לה). ביותר ערגה נפשו והתענגה על מוסיקה בכלל ועל ניגוני ישראל בפרט; טובי החזונים שבאו למקומו נתבקשו לבוא ולשיר לפניו שעות רצופות.

[ב]

למעלה נמצאנו למדים, שענותנותו היתירה של אבי באה מחמת תמימות יתירה בנידון ערך עצמו וערך זולתו. ברם, תמימות זו הגיעה עד כדי ליקוי ניכר בכל שטחי הפקחות המעשית. אף-על-פי שלבו היה ער לכל המתרחש בעולם והוא מצא ענין רב במאורעות החיים הציבוריים, הכלכליים והמדיניים; אף-על-פי שחייב על עצמו להעריך את התגליות החדשות בשדות הטכניקה, שלא להתעלם אף מן המצאות המכוננות לתפקידים שימושיים בלבד, המצאות אוטומובילים, אווירונים, פונוגרפים, דיקטפונים, ראינוע, טלויזיה — כשנודע לו על התגלית של ראינוע נודרז וביקשני לקנות בשבילו את המכשירים העיקריים, מנגנון להצלפת אור

ופקפוקים, אם מתוך שהם סומכים על זכרונם ואם אחרי הצצה קלה בשולחן-ערוך. ואילו כשהשאלות מוצעות לפני, אני רואה לי חובה לעיין כראוי בספרי ראשונים ואחרונים המתחבטים בהן או בדוגמתן, לעמוד על החילוקים והדיוקים המסתעפים מן הדינים ולמצות את עמקה של ההלכה — והרי כל ענינן של אותן השאלות, בניגוד לשאלות עגונות וכדומה, אינו שוה בנזק הזמן וביגיעת המוח. ולא עוד, אלא שאני משהה את הכרעתי ומחמיץ את הדין שלא לצורך, שהרי סוף-סוף לא אֶזוּז מפסקי השולחן-ערוך — ונמצא כוחם של הדיינים, הזריזים להורות דין לפי המקובל ושגור, יפה משלי.

מסתבר, שכל שררה היתה מאוסה עליו והוא התרחק מכל עסקנות ציבורית שרובי הרבנים מצויים עליה, סירב להשתתף עם פרנסי הקהילה בעניני הנהגה והניח להם את השלטון גם בחפצי שמים, ובלבד להיות פנוי ללימודיו. אמי התירה לה מפקידה לפקידה לומר לו דברי כיבושים בנוגע לסרבנותו זו, להוכיח ולהסתמך במאמרי חז"ל, שאין רב רשאי לפטור עצמו מן החובה לשקוד על תקנת עדתו, אבל הוא לא השגיח בה ולא נשמע לעצתה.

הואיל והיה חושש ביותר לכל דבר שעלול להטרידו מעולם התורה והחכמה, היה נוהר מפני סכסוכים ופולמוסים עד כדי שלא להקפיד על כמה מיני עוול וקיפות ביחס לעצמו — כגון בנוגע למשכורתו כשלא נשתלמה במילואה, כל-שכן בנוגע להכנסות שבגדר רח"ש וכיוצא בהן. מאותו טעם לא נתן את דעתו על כך, כשעסקני-ציבור וקברניטי-כיתות מסוימים השתמשו בשמו שלא כהלכה וסירסו את דבריו לצרכי עניניהם המפלגתיים.

פעם גילה לי בלחישת, שבריוני הקנאים הדתיים בירושלים גנבו את חותמו וההתימו אותו על כרוזים בלא שאילת דעתו. שאלתיו מדוע אין הוא מכחישם בעתוני החרדים, והוא השיב לי: חוששני שאילמלי אני מתריע על הזיוף הריני מרגיז עלי את זעמם של בעלי הכנופיה הקנטרנית ומטריד עצמי בשיחות ובוטוחים עמהם, ועל-כל-פנים הללו יהיו מעיזים להשיג על דברי הכחשתי או להאפיל עליהם ואז אצטרך לצאת במחאה כנגדם — ונמצאתי מבזבז את זמני בדברי פולמוס ומתבטל מלימוד תורה.

דרך-כלל שנא את הרבנות עוד מימי נעוריו וביקש כמה דרכים מזורות להסתלק ממנה; כשבאו אליו ללובלין אורחים מחוץ-לארץ — כגון הסופר שלמון ובנו ד"ר נחום גולדמן, ד"ר שמואל ויינברג, שבאותן השנים ישב בפרנקפורט על נהר מיין (אגב, הלה הביא לו במתנה את הספר המפורסם „Compendium der inneren Medizin“, ואבי החזירו לו תיכף למסירה מתוך חיוך קל באמרו: ודאי שאני מחזיק לך טובה, אבל טופס זה נתפרסם לפני שנתים ובמקצוע הרפואה הרי הדברים מזקנים ומתישנים במהירות, על-כן קניתי לי כבר טופס מן המהדורה האחרונה). ד"ר משה יוסף גליקסון ועוד — התחנן לפנייהם שיהיו טורחים במקומותיהם להמציא בעבורו בבית-מסחר של יהודי אדוק איזו משרה לשעות אחדות, אם בתור מתרגם מכתבי משא-ומתן לצרפתית, אנגלית, רוסית, פולנית, ואם בתור פנקסאי על סמך ידיעותיו בחשבון...

אמנם, כשהגיע לשבעים ביצע את מחשבתו שהיתה זוממת בקרב כל ימיו ועזב פתאום את רבנותו בלובלין, ברח ויצא את העיר בחשאי, בלא ברכת פרידה מאנשי

לקשיטה ממני? שמא בשביל להתכבד על-ידי? הכל יודעים שקשה לי אף אבק של חנופה, אפילו השימוש בתארי-הכבוד השגורים, שהם בחינת נימוסים ומותרים מפני דרכי שלום, הכל יודעים עד כמה נזהר אני ומקמץ בתהילות ובשבחים גם בהסכמות על חיבוריהם של גדולי הדור. הרי בעל-כרחך אתה אומר, שאין הלה בא אלא בשביל לשמוע תורה מפי ונמצא כל המשכים לפתחי מעיד על עצמו תוך כדי כך שהוא בעל שאר-רוח בבחינת-מה ועל-כל-פנים שכונתו רצויה.

בארץ-ישראל ובתפוצות נתפשטה השמועה — תחילתה על-ידי מחרחריריב ואחר-כך על-ידי ליצנים מחוסרי רגש אחריות — שאבי אמר פעם לאחד ממקורביו: כל ימי מצטער אני על בני שראוי היה להיות מגדולי התורה בישראל ונתפס למחשבות זרות, שנה ופירש, הפסיק מלכתוב חידושי תורה וחיבר ספרים שריח של כפירה נודף מכמה מהם, הלואי ולא נתפרסמו — אולם אין בהם חס ושלום דברי אפיקורסות כאלו שאתה מוצא בספרי הרב קוק...

שאלתי את אבי על כך והוא תמה והתרגז על אותה שמועה שהגיעה אליו עכשיו על-ידי שאלתי: שמועת-שוא היא מראשיתה ועד סופה, מסוג השקר ש"אין לו רגלים ומהלכים לו בארץ". מימי לא אמרתי דברים כאלו בנוגע אליך — הרי אני יודע כך שהנך עוסק בתורה גם היום וקונטרסי חד"ת ששלחת אלי ושגדולי הרבנים בירושלים משבחים אותם מעידים על כך *... כל-שכן — בנוגע להרב קוק. שכן מוקיר אני אותו גם כגאון גם כצדיק ואנו מזדמנים יחד לעתים קרובות, אלא שלרוב הוא בא אלי בשעה מאוחרת בלילה מחמת אימת הבריונים הקנאים שנכנסים אצלי במשך היום וקשה לי להיפטר מהם — היה מעשה והם פגעו בו פגיעות קשות. ברם, מתרעם אני על כמה מדבריו שנאמרו מתוך תמימות יתירה שלא לחוש בסכנתם, סכנת גילוי-פנים שלא כהלכה ושימוש גרוע בהם. לדוגמה, מאמרו המפורסם שריקוד בחורים ובתולות על אדמת הקודש יפה כוחו בהעלאת ניצוצות של קדושה משל תפילת מנחה על אדמת נכר. ודאי שכונתו להטעים ולהדגיש את סוד הקדושה של ארץ-ישראל ולא לזלזל חס ושלום בתפילת המנחה שעליה נאמר: לעולם ייזהר אדם בתפילת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה (ברכות ו'), אבל חכם גדול כמותו מחויב להיזהר בדברים העלולים להתפרש בכיוון שכנגד אמונתו ודעותיו עצמו.

אגב, אבי סיפר לי, שבנעוריו באו אליו בדובלין (הסמוכה לריגה) שני אברכים, ר' ירוחם דיסקין, שבאותה עונה היה עוסק במסחר, לבוש קצרות ופאותיו משולשלות מאחורי אזניו והוא מתגדר בהשכלתו, ביותר בידיעת הלשון הצרפתית, ועמו ר' אברהם יצחק קוק, לבוש "קפוט" מהוהה וחגור אבנט עבה, פאותיו הארוכות משתרבות ויורדות כמעט עד הסנטר. היה ר' ירוחם מתלוצץ בחברו ואומר: מה יהא בסופו של בטלן שכמותו, מתי יהא נעשה אדם מן הישוב? לאחר חמישים שנה, המשיך אבי מתוך חיוך קל, עליתי לארץ-ישראל ומצאתי כאן עולם הפוך: ר' ירוחם המשכיל הוא מגדולי הקנאים והרב קוק הבטלן נמנה על המשכילים...

* כדי לגרום לאבי קורת-רוח הייתי שולח לו מפקידה לפקידה, גם לאהר שפירשתי, איזה קטעים משוירי הקונטרסים בגפ"ת, שחיברתי בימי חרפי.

נמצאו קטעים של כתב-היד בחנויות שונות של מוכרי סידקין, שקנו את פיסות-הנייר לתשמישי כריכה של סחורות בשביל לקוחותיהם. הרבה שנים התאבל אבי על אבידתו הגדולה ולא יכול להשכיחה מלבו. פעם או פעמים אמר לי: אינני מסוגל שוב לכתוב דברים חריפים כאלו. אגב, בין כתב-היד האבודים היו גם מחקרים במקצועות המתמטיקה והרפואה, מאמרים פילוסופיים, מהם על שיטתו של עמנואל קאנט*.

אף שלא חונן בכשרון של סופר — בנידון זה יפה היה כוחה של אמי, שלשונה העברית הצטיינה בעושר ניבים ובסגנון קל ושוטף — היה אבא אחוז מעין בולמוס של כתיבה והתמיד בה עד יומו האחרון. ואף שלא חונן בכשרון של דברן ודרשן, היה דורש ברבים לעתים קרובות אם בהלכה ואם באגדה. דומה, הוא נתבע מבפנים לפרוק מעל רוחו את עול חידושיה להנאת עצמו, להרצותם דרך צינורות הכתב והדיבור כדי שיהיו מחוורים לו לעצמו, ויותר משהציבור רצה לינוק רצה הוא להניק. על-כן לא שינה את הקהל לנגד עיניו והיה משפיע סאות גדושות של בקיאות וחריפות גם על המוניעם שאינם במקרא ובמשנה ולא נתן כלל את דעתו על כוח השגתם של השומעים. הוא היה נטול כל כשרון של הסברה הן בכתב הן בדיבור ויתכן שחסר לו אף הרצון לכך. כשהרצה דברי תורה וחכמה במעמד רבים, הסתפק ברמיזות טרופות, במאמרים מקוטעים ומסורגים, בלא הטעמות והדגשות, כאילו הוא משוחח עם עצמו ומשנן לעצמו את חידושי בצורת פסוקים קצרים כתחבולה לזכירה. אפשר שהליקויים הללו יש למנותם על יסוד תכונתו האפסיכור-לוגית, על טיבה של אישיות נעולה לפני ולפנים ושקועה בעולמה עד שלא להשגית באישים שבשכונתה — חזיון מצוי בין נסיכי הרוח.

אף-על-פי שאבי היה בעל מזג טוב, רך-הלב, עדין-הנפש, מחלן וסלחן — מימיו לא ביקש לקנטר מי-שהוא או לקפחו בדברים, כל-שכן שלא דיבר בגנותו של חברו ונדר לעצמו הנאה מדברי ליצנות ועקצנות — היה מפקידה לפקידה נתפס לרגזנות, שהעבירה אותו לפעמים על דעתו והביאה אותו שלא כרגילו לידי דיבורים קשים, שהצטער והתנצל עליהם אחר-כך. בשעת רתחה לא הבחין ופגע באנשים שכעסו לא היה מכוון להם כל-עיקר, אלא שהם נמצאו במעמדו. זאת אומרת, רגזו עלה ובקע במאוחר ולא תיכף או בסמוך לענין המרגיז; לדוגמה, כשבא לפניו מי-שהוא להציע לו איזו הצעה שלא כשורה, כגון ליתן הכשר לסחורתו של זה בשכר סכום גדול שריח של מתן שוחד נודף ממנו, היה דוחפו בניזפה וממשיך בעבודתו; אבל לאחר כמה שעות, כשנכנסו אליו אנשים אמידים וביקשו ממנו לדון להם דין בסכסוכיהם המסחריים או לפשר ביניהם, היה לפעמים שופך עליהם את חמתו, שהתחוללה בו קודם ביחס לבעל ההצעה המגונה וניעורה עכשיו שלא במקומה. במשך ארבעים שנותיו האחרונות היה עצבני ביותר, חששן ופקפקן בקטנות, נוח לבכיה על כל צרה שנתרחשה בתפוצות ישראל ועל כל אסון שקרה לקרובים

* „וזה מקרוב נגנבו ממני מרבית חידושי כאלף גליונות על כל הש"ס ופוסקים אשר טיפחתי ורביתי בעמל ויגיעה עצומה הרבה שנים לילות כימים" (הקדמה לספר „אבן הראשה", שנדפס בתרמ"ח).

וגדולה מזו, כשהוצע שידוך לאחותי ואבי החתן גילה את דעתו, שאינו סומך בכך אלא על „אמרי פיו הקדוש של הגאון מלובלין“, לא נענה אבא לבקשת אמי לדבר קצת בשבחה של בתם, אף-על-פי שהיא הגיעה לפרקה מכבר, טען ואמר: מוטב שלא ישאלוני כל-עיקר, שמא אקלקל את השידוך בתשובותי, הואיל ועל צד האמת אין בתנו ראויה לבחור מוכתר במעלות שכזה...

חיצוניותו: גוף צנום, גבה-קומה, קלסתר פנים עדינים, עינים מפיקות תום ורוך, מעיינות של חסד וחיבה מבריקים מתוך מבטיהן וחן של אצילות חופף על כל תויו דמותו. אופי של אצילות היה ניכר גם בנימוסיו, בתנועותיו המדודות והקצובות, בזיקותיו לבקשות טרחניות אגב דחיתן למראית-עין ועשייתן שלא מדעת בעליהן; אצילות בדיבורו, בשתיקתו, בהילוכו, בצניעותו. הוא הקפיד על דקדוקי נקיות, נקיון חדריו וכליהם (הוא לא חס על כבודו וכפף את קומתו כדי להגביה מעל-גבי הרצפה גפרורים משומשים או פסי נייר שנשמטו מידי המסובים עמו — ולא המתין עד שתיעשה מלאכה קלה זו על-ידי השמש. קשה היה לו לשהות אף רגעים בחדר בלתי-נקי לגמרי), כל-שכן על נקיות הגוף והבגדים. ספריו שהשתמש בהם כל יום משך שנים שנה ויותר — כגון ספרי ש"ס וש"ע — נשתמרו כחדשים, בלא סימן של תשיש, ללא רבב ומעך, כאילו לא נגעו בהם עדיין ידים משמשניות. בניגוד לרובי הרבנים שבדורו היה מרצה את תורתו, אף דברי פלפולים פולמסניים, מתוך מנוחה ומתינות, ברוך ובנועם, בלא אותן ההטעמות היתירות של נדנוד גוף והעויות פנים, קריצת עין וקמטי מצח, בלא נפנוף ידים והנפת אגודל לצורך הדגשה. אצילות בכל זיע וניע. על-כן לא היתה דעתו נוחה מנימוסי הישיבות ומתנועותיהם המזורזות של תלמידיהן. דרך-כלל: הוא היה איסטניס גם בחיצוניותו, אנין-הדעת אף בקטנות ובדברים של מה-בבכר.

להלן שני קטעים מתוך דרשותיו שיש בהם ללמוד במקצת על תכונת האצילות של הלך-מחשבותיו ועל נטייתו להשקפה קוסמופוליטית.

הוא עומד ותוהה על המנהג בסדר הפסח לטפח טיפות יין כנגד מנין המכות, מבקש ליתן טעם לו ואומר: בחג-המצות אנו מצווים לשמוח על גאולת ישראל משעבוד מצרים, אבל חס לנו לחלל את קדושתה של אותה חדוה על-ידי צירוף שמחה מסוג אחר, שמחה במכות המצרים ובתבוסתם. הן דרך-כלל „בנפול אויבך אל תשמח“, ואפילו בנוגע לפושעים נאמר ש„אין הקדוש-ברוך-הוא שמח במפלתן של רשעים (סנהדרין ל"ט) „ומצטער על דמן של רשעים שנשפך“ (שם מ"ו). ובנידון דידן הרי בפירוש נאסר עלינו לשמוח על שברם ואידם של המצרים: „מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?“ לכן אנו מחסרים מכוס השמחה מנין של טיפין כנגד מנין המכות, כדי לרמוז ולסמל שאין שמחתנו מכוונת אלא לגאולת ישראל ולא לאבדן המצרים.

עכשיו צא וראה, עד היכן מגיע מוסרו הנעלה של עם סגולה, כשבני ישראל חוגגים חג צנוע באהליהם ובתוך משפחותיהם, מסובים בינם לבין עצמם ואינם צריכים להתנאות בפני זרים וכלפי חוץ, הם משרים על עצמם רוח של אדיבות ואצילות ביחס לנוגשינו ומענינו עד כדי לאסור כל שמחה במכות מצרים, — ואילו

מכלל גדולי הגאונים (אבי היה אומר עליו, שהוא אחד מקמאי וקשה למצוא בדורנו בקי ועמקן כמותו) ובעל השכלה ממדרגה עליונה, שעוד בנעוריו נתפקר ופירש לגמרי מן העולם התלמודי, נפנה לפרקמטיה והצליח בה; וכשעקר את דירתו לקובנה הקדיש את רובי עתותיו לעסקנות ציבורית ברוח הבונדאים (הוא היה סופר קבוע ב"פאלקסצייטונג"), אבל לא עלה לו בכל תחבולותיו השונות להשכיח מעצמו את משנתו הרבנית וגם בימי זקנתו היו גדולי התורה מעריצים את בקיאותו וחריפותו הגאונית בים התלמוד. כמה מחד"ת שלו נתפרסמו גם בספרי אבי.

ר' אברהם היה מן הצדיקים המופלאים שבדורו. הוא קנה את עולמו לא בכשרונותיו השכליים, אלא בסגולותיו הנפשיות: כוח אמונה ללא גבול; חדנת חיים שופעת, טהרה וקדושה במחשבות ובמעשים, אהבת הבריות עד כדי יצר ותאוה. כל יום היה מחכה וצופה לביאת המשיח, קיים בתכלית הפשטות את הציווי: אף אם יתמהמה, חכה לו. כל סדרי חייו היו טבועים בחותמה של אמונה זו. לדוגמה, הוא נהג בששת ימות החול להיות ישן חציו לבוש בבגדיו, כדי שלא להחמיץ את שעת בואו של המשיח אף במשהו. מסתבר, שלא ידע דאגת פרנסה גם כשחי בעוני ובדחקות; הדאגה ליום מחרת נחשבה בעיניו כסימן לכפירה וכמעשה של שטות. מתוך שהיה שרוי תדיר במתיחות של ציפוי לגואל, היה תמיד במצב של התלהבות והתענגות עד שפגעו החיים ועינוי הגוף שנתסר בהם לא ניתנה להם שליטה עליו למרר את רוחו ולהטיל בו ארס של עצבנות כל-שהיא. כשבאה לפניו אשתו בקובלנה: מחר המועד האחרון לפרעון דמי דירה ואין לנו פרוטה בכיס — היה גוער ונוף בה: אוי לאוני שקלטו דברי אפיקורסות! הרי בינתיים יבוא המשיח, בהיסח-הדעת, כידוע...

שמעתי מפי אבי: פעם נודמן לו לראות את ר' אברהם כשהוא סוטר ברוגז על פני בנו תוך כדי שהלה היה לומד ומשנן לעצמו איוז סוגיה בגמרא. שאל אבי את אחיו מתוך תמיהה גדולה: על שום מה אתה מכה אותו, הן הוא שוקד על תלמודו בלהיטות ובמתיקות, כהוגן...

— ודאי שהוא שוקד על הגמרא, — התריס כנגדו דודי ר' אברהם, — אבל חש אני בניגוננו, שאין הוא לומדה לשמה, אלא לשם התפארות בבקיאותו...

מספרים, שאמו של אבי שרפה את מגילת-היוחסין של המשפחה מחמת חששה שמה יהיו שבעת בניה סומכים על המאמר "התורה מחזרת אחרי האכסניה שלה" ולא יהיו הוגים בתורה יומם ולילה.

כבן י"ב נתפרסם אבי כעילוי בקי בש"ס וכבן י"ג ניתנה לו לאשה ילדה בת י"ב שנה, בתו של נחמן יעקבסון בשקלוב; הלה זכה בגורל סכום עצום וכדרך כמה מעשירי ישראל שבימיו היה שיא תאנתו וגאנתו לרכוש לו בכסף, במתן נדוניה גדולה, אחד העילויים המשכילים ומפורסמים ביותר. מתוך שחצנות יתירה העמיד שוער לפני חדרו של חתנו ולא התיר ליהודי שקלוב ליהנות מזיו פניו של העילוי אלא דרך הצצה בלבד, בעד חור המנעול (מסיפורי עדי-ראיה, מהם אחותה של ד"ר יחיאל צ'לנוב). רק לגדולי-הדור, וביניהם היה רבה של העיר, ר' יהושע לייב דיסקין, ניתנה רשות לבלות שעות עם הילד הפלאי.

אשתו זו ילדה לאבי בן יחיד ושתי בנות; הבן והבת הבכירה הצטיינו בכשרונות גדולים, הוא היה לאגרונום והיא לרופאה (נישאה לרופא ד"ר תגר).

אחרי ישיבה קצרה בשקלוב יצאה משפחת יעקבסון לפטרבורג. כאן התחיל אבי

ברוסית — מחברת בשם „נאומים זמאמרים“. תשובות אחדות ממנו נתפרסמו בספרי אחרים, כגון ב„שדי חמד“.

הוא היה מגדולי המקילים שבדורו (התיר בימי מלחמה אורז וכמה קטניות אחרות לימי הפסח, שלא להשגיח בקטיגוריות מצד רבנים קנאים), ביחוד טרח בהיתרי עגונות ועם הכרעתו האחרונה, שנדפסה בספרו „דבר הלכה“, המציא לעגונות רובן ככולן מעין היתר למפרע. חס היה על ממונו של ישראל ובכמה מקרים הספיקה לו אף חששה להפסד מרובה כדי להקל באיסורי טריפות (אולם הוא עצמו לא אכל מבהמה שהכשיר: „שלא אכלתי מבהמה שהכשיר בה חכם“, חולין ל"ז:). הוא התנהג בפסקיו על-פי הכלל „כוחא דהיתרא עדיף“ והיה רגיל לומר: בשביל לפסול ולהטריף אין צורך בתלמיד-חכם גדול, אף עם-הארץ כוחו יפה לחומרות — ברם יש צורך בבקיאות ובחריפות בשביל להיות יכול ורשאי להקל ולהכשיר.

עוד בנעוריו (כשהיה בן כ"ג) כתב עליו המלבי"ם, שאין בדורנו דומה לו בבקיאות ובחריפות. ברם, במשך הזמן עלה גאון התלמוד, ההלכה העיונית, למדרגת גאון בהלכה למעשה ונחשב כפוסק מכריע. מכל פינות העולם הריצו אליו שאלות, אף-על-פי שלא היה — בניגוד, למשל, לר' יצחק אלחנן ספקטור — זריז בתשובותיו.

ב י ב ל י ו ג ר פ י ה :

אייזנשטאדט, דור רבני וסופריו, א'; גוטליב, אהלי שם, עמוד 354; מגיד — שטיינשניידר, עיר וילנא, 164; אובצינסקי, תולדות ישיבת היהודים בקורלנד, קנ"ה; הורודצקי, העולם, 1932, גליון כ"א; תבונה (ירושלים), 1932, גליון י'; Unna, Jeschurun, 1930 (175—179); גליון י'; A. Lekus, Isr. Wochenbl. fuer d. Schweiz, 1935; Encyclopedia Judaica (כרך י'); דויד דרוק, מארגען זשורנאל (נייריורק), גליון 16 נובמבר, 1941.